

УДК 792.5:37.015.31

Федотова А.О.

МУЗИЧНИЙ ТЕАТР ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена актуальній проблемі формування художньо-творчого потенціалу молодших школярів засобами музичного театру. Музично-сценічна діяльність дітей розвиває художньо-образне мислення, активізує пізнавальні процеси, збагачує почуттєву сферу, посилює емоційність сприймання, стимулює розвиток творчих здібностей, уяви, фантазії, формує елементи художньо-естетичного досвіду. Взаємодія мистецтв у процесі художнього сприйняття активізує психічні процеси, підсилює збудження, що виникають у слухових, зорових, рухових центрах головного мозку дитини, у результаті такої цілісної реакції у свідомості виникають переживання нової якості, що через дію асоціативного механізму викликають в уяві яскраві образи, поглиблюється розуміння художнього змісту твору, розширюється художній світогляд особистості.

Ключові слова: музичний театр, молодші школярі, література, мистецтво, колір.

В умовах розбудови незалежної української держави зростає роль освіти, яка покликана забезпечити відродження інтелектуального і духовного потенціалу нації. Національною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI столітті передбачено як головне завдання школи створення належних умов для гармонійного розвитку кожної особистості, її творчої самореалізації.

Своєрідність творчої самореалізації особистості надає їй особливого значення як об'єкту наукового дослідження. У руслі вітчизняних і зарубіжних філософських, соціологічних та педагогічних концепцій протягом останнього півстоліття активно досліджуються окремі аспекти цього феномена.

У роботах психологів К. Абульханової-Славської, А. Петровського представлена діалектика ідентифікації та індивідуалізації особистості як рушійних сил її самореалізації. У працях В. Алфімова, В. Андрєєва, І. Іванова, В. Загвязинського, В. Кан-Каліка, М. Нікандрова розглядається тісний взаємозв'язок між процесами творчої діяльності дорослих і дітей та їх динамікою через конкретні процеси самоздійснення у різних видах креативної діяльності.

Педагогічні аспекти самореалізації як активної пізнавальної та творчої діяльності у нових умовах освітнього процесу розробляють І. Бех, І. Волощук, М. Зуболій, І. Зязюн, О. Киричук, В. Кузь, О. Коберник, О. Кононко, Л. Левченко, В. Оржеховська, В. Радул, А. Сиротенко, О. Сухомлинська, С. Уланова, В. Хайруліна, К. Чорна.

Мета статті – охарактеризувати вплив музичного театру на формування художньо-творчого потенціалу молодших школярів.

Дитячий музичний театр – мистецтво синтетичне, в якому органічно взаємодіють література, живопис, архітектура, скульптура, музика, хореографія. Незалежно від мови сценічного висловлювання театр є інтегрованим, синкретичним поглядом на світ, своєрідною моделлю цілісної мистецької палітри, в якому компоненти вистави, що доповнюють одне одного, втілені в цілісності. Кожний окремий вид мистецтва, володіючи специфічними можливостями відображення дійсності, має обмежений діапазон її відтворення і створює таку художню її модель, яка непідвласна іншим. У музичному театрі всі види мистецтв намагаються цілісно охопити дійсність і створити різнобічну картину її відображення. Завдяки ефекту художнього синтезу елементи мистецтв, переплітаючись і взаємозбагачуючись різними засобами, комплексно впливають на дитину, створюючи у її свідомості єдиний художній образ. Така поліхудожня діяльність виявляє здатність дитини детермінувати зв'язки між засобами окремих видів мистецтва, спрямованих на втілення однієї художньої ідеї, а також сприяє виокремленню зовсім нових творчих резервів особистості, розвитку уяви і спостережливості, пам'яті і уваги, асоціативного мислення, культури почуттів, пластики і мовлення, моделювання життєвих ситуацій [1; 2; 3]. Важливу роль музично-театральної діяльності для молодших підлітків підкреслює П. Блонський: "Кожна дитина потенціально є творцем естетичних цінностей: будуючи хатинки, вона проявляє свою архітектурну творчість, створюючи малюнки і фігури із пластиліну – вона скульптор і художник, і нарешті, вона дуже тягнеться до танцю, пісні і драматизації" [4, с.106]. Драматизація синкретична, тобто містить у собі елементи різних видів творчості: технічної, декоративно-зображувальної, словесної, музичної. Завдяки цьому розвиваються усі органи чуттів дитини, формується її сенсорна культура, уміння розрізняти мелодію, інтонацію, тембр звуків, колір, ритміку вірша, живопису. Чим більше "натреновані" органи чуттів дитини, тим тонше емоційне сприймання мистецтва [3, с.4].

Взаємодія мистецтв проявляється як через загальне, так і через одиничне, специфічне. Кожний вид мистецтва має особливий вплив на людину. Наприклад, література діє на другу сигнальну систему. Передусім сприймається художнє слово, яке викликає емоційно-естетичну реакцію. Також літературний

образ, який впливає на свідомість людини вербально, за умов його театралізації сприймається ще й візуально. Сприймання музики, що звучить під час театральної дії, відбувається протилежним шляхом: емоційно-естетична реакція викликає активну діяльність свідомості, а також звукові враження підсилюють переживання, які викликаються дією, візуальними образами вистави. Саме тому співдружність цих видів мистецтв має позитивний вплив на психіку людини. У процесі взаємодії музики і слова народжується новий художній образ з яскравою емоційною спрямованістю і конкретним змістом [3].

Важливою для нашого дослідження є проблема взаємозв'язку музики і мовлення, оскільки поєднуючись в єдине ціле, вони призводять до виникнення такого синтетичного жанру як опера, що включає всі види основних мистецтв. Для мовленнєвого розвитку характерна єдність мовленнєвого слуху і мовленнєвої моторики. Для розвитку здібностей до тих видів художньої творчості, в яких велика роль належить мовленню, дуже важливе відчуття інтонації (не тільки музичної, але й мовленнєвої). Необхідно з ранніх років працювати над ліквідацією протиріч між голосом і мовленням. Голос не повинен негативно впливати на виразність і культуру мовлення, і навпаки [5].

У музичному театрі молодших школярів важливу роль відіграє колір, як фактор сильного впливу, що ґрунтується на його здатності викликати той чи інший настрій, сприяти підвищенню або пониженню емоційного тону. Так, теплі кольори – жовтий та оранжевий – здатні підняти настрій людини; червоний – посилювати життєву енергію, збуджувати; чорний і сірий – пригнічувати, блакитний і зелений – знімати втому, заспокоювати; білий асоціюється зі світлом, чистотою, викликає тиху радість. Тому колір і музика поєднуються у виставі не лише за їх зовнішньою сюжетно-тематичною спорідненістю, також враховуються емоційні особливості конкретних художніх образів.

Одне з найдавніших мистецтв – хореографічне – особливо близьке дітям. Саме завдяки танцю дитина має змогу виразними рухами тіла передавати свої переживання і почуття. Музика, яка посилює виразність танцювальної пластики, надає їй емоційної і ритмічної основи, є важливим складником створення хореографічного образу. Спільна інтонаційна природа музики та хореографії дає підставу стверджувати, що створення хореографічного образу неможливе без музики. Слухаючи музику, діти стежать за розвитком художнього образу. У свою чергу, слухова увага сприяє збагаченню музичної пам'яті, що спирається на слуховий та руховий аналізатори. Виконуючи рухи під музику, діти уявляють той чи інший образ, таким чином розвивається не тільки відтворювальна, а й творча уява. Крім того, відчуючи красу музичного твору і своїх рухів, діти емоційно збагачуються [6].

Основним засобом виразності театрального мистецтва є дія, гра. Початок навчання дитини у школі часто стає стресогенним рубежем тому, що за її межами залишається гра – фундаментальна людська потреба. Гра – це модель певного реального процесу, імітація, відтворення в умовних обставинах певних життєвих ситуацій. Це творча дія, яка розгортається немовби не в реальному просторі, а у світі символічних значень, живої фантазії. Природа гри синкретична і міфологічна, що відповідає характеру мислення дитини, яка сприймає світ цілісно, не розділяючи реальне і "придумане" непробивними мурами. Ігри виробляють у дітей "рефлекс свободи", адже рішення приймається самостійно, шляхом природного пізнання – інтуїтивного відкриття. Гра – це вид діяльності, мотив якої полягає не в її результатах, а в самому процесі, який приносить задоволення [2]. Таку ж думку висловлює Л. Виготський, який визначає останній вид діяльності як провідний у дитячому віці і формулює важливий для педагогіки принцип: цінність дитячої творчості, в якому б виді діяльності вона не проявлялась (літературному, театральному), полягає не в результаті, а в процесі [7, с. 26].

Технологія театральної гри передбачає обов'язкове перевтілення в реальних чи уявних персонажів, героїв казок і мультфільмів, допускає вигадкування нових, неіснуючих фантастичних дійових осіб. Створюючи художньо-театральні образи, юному акторові важливо не підроблятися під особу, яку зображує, а стати нею, не грати образи, а по-справжньому жити їхніми думками і почуттями. Це, на думку, К. Станіславського, є мистецтво переживання, яке полягає у створенні на сцені живого життя людського духу, і, щоб цього досягти, дитина повинна включити всю свою органічну природу: увагу, думку, творчий життєвий досвід, культуру почуттів і емоцій, чутливість до слова. Також умовне перевтілення формує в дітей чутливість до інтонації, емоційного тону мовлення (наприклад, грайливого, сердитого, сумного, упевненого тощо). Таким чином забезпечується розвиток інтелектуальних умінь молодших школярів: аналізу, порівняння, конкретизації, класифікації, узагальнення, систематизації тощо. Участь у театрі розвиває творче бачення. Дитина повинна вміти побачити, уявити, про що йдеться в літературному творі. Розвиток творчого бачення допоможе поглиблювати знання, активно здійснювати творчий пошук у навколишньому житті. Гра на сцені сприяє розв'язанню одного з актуальних завдань педагогіки, зокрема, розвитку пізнавальних і творчих здібностей, що дає дитині можливість надалі здобувати різноманітні знання і творчо їх використовувати відповідно до вимог реального життя. Шкільний театр є одним із найефективніших засобів удосконалення внутрішніх колективних відносин. Він сприяє самовираженню особистості, розкриттю найкращих якостей, таких як товариськість, взаємодопомога і взаєморозуміння. Отже, театральна гра, яка синтезує розвиваючий потенціал ігрової та мистецької діяльності, відіграє нічим незамінну роль у формуванні художньо-творчих можливостей дітей. І завдяки активізації емоційної і пізнавальної сфер дитяча особистість має можливість різнобічного самовдосконалення [7; 8].

Музично-сценічна діяльність може проявлятися у різних формах: дитяча опера, музична казка, мюзикл, інсценізація пісень і інструментальних програмних творів тощо. Розглянемо більш детально

особливості роботи над дитячою оперою як найбільш складною формою музично-театральної діяльності школярів.

Участь у оперних постановках надає величезні можливості для перших творчих проявів дітей. Під умілим керівництвом дитина відчує радість пізнання, усвідомить себе особистістю, відкриє прекрасне в мистецтві і житті. Важливо, щоб робота над конкретною оперою не мала короткочасний характер, щоб театр працював на перспективу, тоді майстерність учасників постійно зростатиме. Керівник має дотримуватись ряду важливих особливостей у роботі над компонентами вистави (вокал, сценічні рухи, сценічна мова, декорації, костюми, грим).

Оволодіння технікою постановки голосу – процес складний і багаторічний, але елементарні прийоми правильного співу керівник демонструє й вимагає їх застосування з першого заняття.

Співацькі навички – це автоматизований співацький процес, який знаходиться в тісному взаємозв'язку з моторними, сенсорними, інтелектуальними операціями. Процес формування співацьких навичок відбувається не стихійно, а підпорядковується закономірностям їх розвитку у процесі формування музичного слуху.

Основними вокальними навичками є співацька установка, дихання, звукоутворення і звуковедення, дикція і чистота інтонування. Співацька установка, створюючи сприятливі умови для виразного співу, забезпечує зручне положення корпусу, голови, правильне відкривання рота під час співу. Під час співу важливе значення має дихання. Уміння чи невміння дихати позначається на якості звуку, чистоті інтонування і інших характеристиках звучання. Слід не акцентувати увагу дітей на диханні, а виробляти його в процесі навчання поступово, у комплексі з іншими вокальними навичками. Робота над звукоутворенням буде успішною тільки тоді, коли сформовані навички співацької установки і дихання. Від чіткого вимовлення голосних і приголосних звуків залежить розвиток важливих властивостей співацького голосу – дзвінкості і рівності. Важливою умовою виразності звучання є точне виконання звуків за висотою, тобто стрій і співацька інтонація.

Ефективним засобом формування співацьких навичок є вокальні вправи – багаторазово повторені спеціально організовані вокальні дії. Під час розучування вправ слід додержуватися принципу єдності художнього і технічного, прагнути до емоційно-виразного забарвлення голосу. На початковому етапі навчання мелодію нової вправи бажано підтримувати акомпанементом. Це потрібно не лише для розвитку чистоти інтонування, а й для розвитку гармонійного слуху. Головна умова результативності – продуманість вокальної роботи. Керівник не має допускати перевтоми дитячих голосів. Загальний час співу на репетиції не повинен перевищувати 25-30 хвилин, а на перших заняттях ще менше [6, с.56].

У музичному театрі можуть широко використовуватися фонограми супроводу. Необхідно зауважити, що спів під фонограму акомпанементу, з одного боку, ускладнює роботу, оскільки при цьому дещо обмежується фантазія та імпровізаційні можливості дітей. З іншого – фонограма здатна розвинути тембровий слух і додати яскравості виконанню, оскільки дає можливість записувати не тільки звучання фортепіано, а й інструментальний ансамбль або оркестр. Використання фонограм також вимагає певного технічного забезпечення (обладнання).

Головна мета репетицій – зробити голос дитини сценічним, щоб він звучав легко, сильно, виразно, красиво, передавав почуття і думки, розкривав внутрішній світ персонажа. Звідси впливає головний принцип роботи над розвитком голосового і мовного апарату – підкорення усіх елементів техніки звучання мови сценічній дії.

Нагальною проблемою підготовки вистави є відпрацювання природних рухів та жестів учасників. Як правило, на перших репетиціях школярі відчувають скутість, їхні рухи незграбні. Тому доцільно колективно відпрацювати окремі рухи чи жести. З молодшими школярами таку форму роботи доцільно проводити у вигляді гри.

Готуючи виставу, слід ретельно підбирати грим. Майстерний художній грим підкреслює найхарактерніші риси і передає внутрішній світ образу. Грим повинен підсилювати міміку, а не заважати їй. Існує два способи гримування: живописний (за допомогою фарб) і скульптурно-об'ємний (за допомогою наклею і наліпок). Необхідно враховувати властивості тону: темні тони віддаляють і поглиблюють, світлі – розширюють і наближують. Гримуватись самостійно можна навчити кожного маленького актора, навіть якщо він не вміє малювати.

До оформлення сцени, виготовлення костюмів, декорацій, освітлення слід ставитися серйозно і вдумливо. Нерідко фрагментами одних і тих же декорацій доводиться користуватися в різних виставах, що слід враховувати при розробці ескізів. Декорації мають відповідати таким вимогам: яскравість; впізнання образів; зручність використання; легкість; міцність; універсальність. Важливо, щоб характери персонажів були зрозумілі юним співакам і глядачам. Для цього корисно скласти їх короткі характеристики і обговорити з виконавцями.

Отже, використовуючи виражальні засоби різних видів мистецтва, музичний театр підпорядковує їх створенню певної художньої цілісності – вистави. Взаємодія мистецтв у процесі художнього сприйняття активізує психічні процеси, підсилює збудження, що виникають у слухових, зорових, рухових центрах головного мозку дитини, у результаті такої цілісної реакції у свідомості виникають переживання нової якості, що через дію асоціативного механізму викликають в уяві яскраві образи, поглиблюється розуміння художнього змісту твору, розширюється художній світогляд особистості.

Музично-сценічна діяльність дітей розвиває художньо-образне мислення, активізує пізнавальні процеси, збагачує почуттєву сферу, посилює емоційність сприймання, стимулює розвиток творчих здібностей, уяви, фантазії, формує елементи художньо-естетичного досвіду. Тому вибір музичного театру у навчально-виховному процесі є найбільш ефективним засобом формування художньо-творчого потенціалу молодших школярів.

Використані джерела

1. Алиева Е.Г. Творческая одаренность и условия ее развития // Психологический анализ учебной деятельности. – М.: ИП РАН. 2000. – С. 7-17.
2. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах // Обдарована дитина. – 2000. – № 5. – С. 8-13.
3. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казанского университета, 2000. – 228 с.
4. Арнаутов М. Психологія літературної творчості / М. Арнаутов. – М.: Прогрес, 1991.
5. Борисова Т. Методика підготовки майбутніх учителів музики до естетичного виховання школярів засобами музично-театрального мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Борисова Т. – Київ, 2006. – 197 с.
6. Барановська І.Г. Музично-естетичний розвиток підлітків // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць / Ред. кол. О.Г. Мороз, Н.В. Гузій (відповідальні редактори) та інші. Вип. 4 (14). – К.: НПУ, 2005. – С. 217 – 220.
7. Барановська І.Г. Проблема ансамблевої діяльності у музичній педагогіці // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця: "Діло", 2005 – Випуск 15. – С. 126 – 129.
8. Барановська І.Г. Проблема самореалізації особистості у науковій літературі // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць. – Випуск 8 / Ред. кол.: І.А.Зязюн (голова) та ін.. – Київ-Вінниця: ООО "Планер", 2005. – С. 14 – 19.

Fedotova A.

MUSICAL THEATER AS A FORM OF ART AND CREATIVE POTENTIAL OF JUNIOR PUPILS

The article is devoted to the problem of the formation of artistic and creative potential of younger pupils by means of musical theater. Musical and theatrical activities children develop artistic and creative thinking, activates cognitive processes, enriches the sensual sphere enhances emotional perception, stimulates the development of creativity, imagination, fantasy, forms the elements of art and aesthetic experience. Interaction of arts in the artistic perception activates mental processes, increases arousal, resulting in auditory, visual, motor centers of the brain, the result of an integrated response to emerging consciousness experiencing new quality through associative action mechanism conjure up vivid images, deeper understanding of the artistic content of a work of art expands outlook person.

Important for our study is the problem of the relationship of music and speech, as combined into a single unit, they lead to the emergence of synthetic genre like opera, which includes all kinds of major arts. In musical theater primary school children color plays an important role as a factor of strong influence, based on its ability to evoke a particular mood, enhance or decrease emotional tone. One of the oldest arts – Ballet – especially near children. It is because the child can dance expressive gestures transmit their experiences and feelings. The music that enhances the expressive dance plastic, giving it emotional and rhythmic base, is an important component of creating choreographic image.

Technology theatrical play mandates transformation in real or imaginary characters, heroes of fairy tales and cartoons admits inventing new, non-existent fantastic actors. Musical stage may be in various forms: Children's Opera, musical fairy tale, musicals, staging songs and instrumental works program, etc. Participation in opera productions presents a tremendous opportunity for the first creative expressions of children. Under the able guidance of the child will feel the joy of knowledge, realize ourselves as individuals will discover beauty in art and life. It is important to work on a specific opera had short duration to theater work in the future, then the skills of participants constantly grow. Leader must comply with a number of important features in the performance of the components (vocals, stage movement, stage speech, scenery, costumes, make-up).

Key words: musical theatre, junior pupils, literature, art, colour.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2015